

Det kongelige kunnskapsdepartement
Pb 8119 Dep
0032 Oslo
postmottak@kd.dep.no

Høringssvar til Fagerbergutvalgets utredning

Vår ref.: 2011/92-94

Dato: 20.10.11

Introduksjon

Vi viser til høringsbrevet av 30.05.2011, der Kunnskapsdepartementet ber om kommentarer til de problemer og løsninger Ekspertutvalget for god måloppnåelse i offentlig finansiert forskning (Fagerbergutvalget) drøfter i sin utredning NOU 2011:6, *Et åpnere forskningssystem*. Det bes spesielt om innspill til Fagerbergutvalgets forslag om etablering av et sett med indikatorer som kan bli et verktøy for å vurdere sammenhengen mellom mål, ressurser og resultater i norsk forskning.

En god del av det som står i utredningen er i tråd med Nasjonale forskningsetiske komiteers synspunkter, slik de også er nedfelt i forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av komiteene. For eksempel gjelder dette vektleggingen av fri forskning. Samtidig savner Nasjonale forskningsetiske komiteer en mer eksplisitt diskusjon av forskningens overordnede forpliktelser og samfunnsansvar. Fagerbergutvalgets forslag leder også til en del spørsmål, og Nasjonale forskningsetiske komiteer mener spesielt at målingen av forskning som foreslås og drøftes i utredningen er atskillig mer problematisk enn det Fagerbergutvalget synes å ta høyde for.

Måling av forskning

Måling av forskning, som får en helt sentral plass i utredningen, er belemret med en rekke problemer. Som Fagerbergutvalget også langt på vei innrømmer, er *usikkerhetene og feilkildene* mange. Nasjonale forskningsetiske komiteer er enige i at alternativet til måling ikke er ønskelig, om dette tenkes som et fravær av løsningsorientering når det gjelder det store antall forskere som (nesten) ikke publiserer forskningsresultater. Imidlertid fritar ikke dette fra å adressere problemer og utfordringer som kan antas å følge av forslagene til Fagerbergutvalget.

Fagerbergutvalgets foreslåtte modell for fordeling av forskningsmidler legger mye vekt på *konkurransebasert* premiering av fortidig innsats. Den i praksis relativt ukritiske tilliten til at konkurranse fremmer kvalitet tas ikke opp til reell diskusjon. Det bør i mye større grad problematiseres at åpen konkurranse også kan virke i retning av monopolisering og statiske strukturer der skillelinjene mellom de miljøer og institusjoner som lykkes og de som ikke gjør det, forsterkes snarere enn at man får frem det beste. Dette er en utfordring som i alle tilfelle bør tas opp mer konkret i forkant av en eventuell implementering.

De eksisterende muligheter for måling av forskning har til dels store begrensinger, og disse må adresseres. For eksempel er det store *forskjeller mellom fagmiljøene* når det gjelder publiseringsform og tid- og ressursbruk for å ferdigstille en publikasjon. I instituttsektoren har dessuten publikasjoner ofte form av rapporter som ikke kommer med i systemet, og det er uklart hvordan de er tenkt integrert. Om dette ikke tas høyde for ved en eventuell implementering av forslagene om publiserings- og siteringsindekser, vil systemet kunne komme til å forsterke skjevheter på en måte få eller ingen ønsker.

Det er et faktum at forskere, som de fleste andre grupper, på sikt *tilpasser seg* endrede rammebetingelser. Blant de utfordringer som kan komme til å bli mer sentrale er en allerede merkbar tendens til "salamisering": at forskeren eller forskerteamet, fremfor å publisere sine resultater i én artikkel eller monografi, snitter dem opp til en hel serie publikasjoner som hver for seg bare tilbyr et minimalt forskningsbidrag. En annen risiko er tendensen til at enkelte forskere, nettverk og miljøer bevisst hyppig refererer til hverandre og slik bidrar til at de involverte, ut fra målbare kriterier, anerkjennes som sentrale bidragsytere med forskning av høy kvalitet. Slike tilpasninger for å lykkes i en konkurranseskjerpet forskningsverden er det mange av, og de reiser reelle forskningsetiske utfordringer. En eventuell implementering av et slikt system bør ikke foregå uten systematisk refleksjon omkring disse utfordringene, og parallell etisk kompetansesikring blant studenter og forskere.

På et overordnet nivå utgjør utredningen det hittil siste og mest ambisiøse forslag til bruk og videreføring av det tellekantsystemet som i økende grad har preget forskningen i Norge de senere år. Det er ikke uproblematisk at dette systemet utvides med stadig nye oppgaver og funksjoner uten at man har utsatt det for en bred, grundig og kritisk evaluering på nasjonalt nivå. En slik *kritisk analyse og vurdering* av systemets forskjellige sider burde ideelt sett foreligge før det tildeles den helt sentrale rollen det her er tiltenkt. Hvis forskningsprosjektet om måling av forskning som Fagerbergutvalget går inn for, realiseres, må det kunne forventes at en slik kritisk evaluering av det eksisterende målesystemet prioriteres som en første oppgave.

Samfunnsmessig nytte

Fagerbergutvalgets mandat hadde som sentralt moment at man skulle foreslå tiltak som kunne forbedre forholdet mellom innsats og utbytte i forskning med tanke på samfunnsmessig (inkludert samfunnsøkonomisk) nytte. Nasjonale forskningsetiske komiteer stiller seg tvilende til om Fagerbergutvalget har svart på denne utfordringen.

Fagerbergutvalget forsøker å løse oppgaven ved å måle akademiske publikasjoner og siteringer. Det er lite trolig at disse indikatorene alene fanger opp forskningens samfunnsmessige gjennomslag, siden de per definisjon angår interne faktorer i forskermiljøene og ikke kontaktflatene mellom forskning og samfunnet forøvrig.

Forbundet med dette siste momentet er også et helt sentralt spørsmål som Fagerbergutvalget ikke adresserer i tilstrekkelig grad. Hvor sikkert er det at alle relevante sider ved forskningens kvalitet overhodet *kan måles* på de måter utvalget skisserer? Både grunnforskning og instituttsektorens forskning har store og viktige gjennomslag i samfunnet over tid. Men det er tvilsomt om disse sammenhengene gjennomgående kan måles etter den mal Fagerbergutvalget legger opp til. Mer rimelig er det å gå ut fra at en vurdering av økonomiske virkninger og samfunnsnytte avhenger av helhetlige tolkninger som reflekterer en rekke faktorer i et lengre tidsperspektiv.

Ph.d-utdanning

Det gjentas flere ganger i utredningen som et foretrukket tiltak at ph.d-studentene bør knyttes direkte til gode eller fremragende forskere og miljøer for selv å bli best mulige forskere. En alternativ (om enn ikke gjensidig utelukkende) modell er utviklingen av *forskerskoler*. Forskerskoler nevnes mer enn en gang i teksten, men som moment forblir det uavklart hvilken rolle de eventuelt er ment å spille. Ettersom forskerskoler kan gi gode strategier for å sikre gjennomføring og kvalitet blant ph.d-studenter, synes det som om dette er et alternativ som bør inkorporeres bedre i den planskissen utredningen utgjør.

Den foreslåtte økningen i *antall ph.d-studenter* per år fra 1100 til 2000 er formidabel, og vil innebære en markant kompetanseheving i befolkningen. Det er meget mulig at en slik økning vil være til det beste for både fremtidig forskning, næringsliv og forvaltning. Før en slik drastisk høyning i produksjonsantallet settes i gang, bør man imidlertid søke å forsikre seg om at der er solid og entydig grunnlag for å mene at effekten vil være som ønsket, og ikke for eksempel en økning i antallet arbeidsledige med ph.d-grad.


Undervisnings rolle

Forslagene i utredningen kan bidra til å styrke en uberettiget skjevhet. Motsatt det som er tilfellet ved mange av de ypperste lærestedene internasjonalt, har man i Norge ofte hatt *some premiss at undervisning er et onde* som står i nødvendig konflikt med ønsket om forskningstid. Rapportens forslag om å bruke incitament til å skille kraftigere mellom

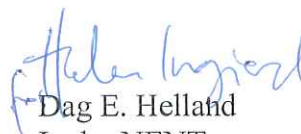
forskere og undervisere utgjør det så langt kanskje mest dramatiske eksemplet på denne type tenkning. Selv om det er uakseptabelt at et stort antall personer med betydelig forskningstid produserer tilnærmet null forskning i form av publikasjoner, kan ikke svaret være å oppgi idealet om forskningsbasert undervisning. Fremstående forskere er i mange tilfeller også glimrende forelesere og formidlere av sin forskning. Ved å "skjerme" de beste forskerne fra undervisning, vil studentene gå glipp av den inspirasjon og innsikt disse kan gi. I stedet vil en sementere et skille mellom forskere og undervisere, som vil kunne svekke kvaliteten av den samlede undervisningen og dermed rekrutteringen til de aktuelle fagene. Dessuten vil det å undervise også kunne bidra til å generere ideer for ny forskning, særlig når undervisning og veiledning inngår som en integrert del av forskningen.

En *vei å gå* er å se an muligheten for et belønnings- eller incitamentsystem for undervisning som anerkjenner også undervisningsgjerningen som en verdifull og aller helst integrert del av forskningen. En annen relevant strategi for å redusere avstanden mellom undervisere og forskere snarere enn å utvide den, vil være å gi de som i dag forsker lite eller med magre resultater, andre incitamenter til å forske. For eksempel kan ledelsen ved den enkelte institusjon tydeliggjøre den ansattes rett og plikt til å forske gjennom arbeidskontrakter, medarbeidersamtaler og dialog om den enkeltes planer for sitt arbeid.

Med vennlig hilsen

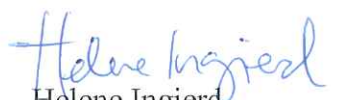

Bjørn Hvinden
Leder NESH


Dag Bruusgaard
Leder NEM


Dag E. Helland
Leder NENT


Hallvard Fosshem
Sekretariatsleder NESH


Jacob Hølen
Sekretariatsleder NEM


Helene Ingjerd
Sekretariatsleder NENT